

Оля ГНИДЮК

RODZINA I GOSPODARSTWO DOMOWE NA
ZIEMIACH POLSKICH W XV – XX WIEKU.
STRUKTURY DEMOGRAFICZNE, SPOŁECZNE I
GOSPODARCZE

/ pod. red Cezarego Kukli. – Warszawa, 2008. – 572 s.

Збірник статей під редакцією Цезарія Куклі належить до тих небагатьох праць, що розглядають історії родини і проблеми функціонування домашнього господарства у минулому. Хоча ця проблематика стала популярною у студіях істориків післявоєнної доби, втім, ще й досі у польському книжковому розмаїтті досить рідко вдається натрапити на подібні видання. Під обкладинкою цієї книжки зібрані статті, присвячені різним аспектам життя родини та окремих її членів, а також веденню домашнього господарства від утворення Речі Посполитої до часів Першої світової війни. Отже, можемо довідатися про шлюбні стратегії, питання виховання дітей, життя дворових служників, проблеми успадкування, розлучення, долі вдів/удівців, або ж про правові аспекти, дотичні до життя польської родини, демографічні реконструкції. З передмови дізнаємось, що вміщені тут роботи були представлені на конференції, яка відбулася в Білостоку у 2006 р. і мала за мету окреслити перспективи досліджень родинних структур.

Статті у збірнику зорганізовані за хронологічним і почасти тематичним принципами, що дозволяє легко орієнтуватись і швидко знаходити потрібну розвідку. На будь-який смак подано дослідження магнатських, шляхетських, міщанських і селянських сімей, родин духовників і військових, єврейських родин, а також, як case study, поморських сімей моряків. Окремі проблематики розглянуті у порівняльному контексті на основі часових або ж географічних відмінностей.

Кілька статей присвячені презентаціям тих чи інших джерел з історії сім'ї, теоретизуванням над плідністю «діалогу» джерела з дослідником. Зокрема, до таких належить стаття щодо джерельної бази дослідження спадкоємства у селянських і шляхетських родин. Іншими прикладами може бути аналіз тестаментів як джерела інформації про старопольську родину, її економіку, міжособистісні стосунки її членів, або використання галицьких нотаріальних актів у вивченні родинних господарств другої половини XIX ст.

Поміж тематичних блоків збірника знаходимо такий, що розповідає про шлюбні стратегії. Привертає увагу дослідження традиції викрадання нареченої як прикладу матримоніальної стратегії XVII ст. Ще одна робота присвячена шлюбним стратегіям як засобам і чинникам позиціонування родини у спільноті. Питання основних рис, критеріїв, звичаїв вибору шлюбних партнерів і його результатів знаходимо у статті про рід князів Острозьких. Крім того, життя магнатських сімей розкривається на прикладі подружжя Адама й Ізабелли Чарторийських.

Важливою частиною життя будь-якої родини є діти, відтак, проблема їхнього виховання стає предметом зацікавлення істориків. Про домашнє напучування хлопчиків і дівчат у шляхетських родинх XVI і XVIII ст. можна довідатись відразу у трьох статтях. У першому випадку в дослідницькому фокусі опиняються традиції, погляди і перспективи викладання елементарних наук вдома, а у другому – автор зосереджується на просвітницькому образі ідеального гувернера, зіставленні його з реаліями тогочасного життя. Тема ще однієї статті про дитинство зосереджена навколо родини Радзивілів, а саме – на ролі Анни-Катажини Радзивілової у вихованні дітей. Дослідження про батьківські поради і настанови дочкам перед заміжжям привертає увагу порівнянням польських і французьких випадків. Інша стаття пропонує демографічний аналіз проблеми позашлюбних дітей у Любліні середини XVII ст. Використання демографічних методів, крім студій з історії дитинства, віднаходимо ще у кількох статтях. В одній з них реконструйовано родини першої половини XIX ст., в іншій – показано, як можна написати історію сімей, використовуючи метричні книги. Також маємо дослідження демографічної ситуації у хороській римокатолицькій парафії у другій половині XVIII–на початку XIX ст.

Наявна у збірнику і тематика вдівства. Вона розпадається на безліч життєвих аспектів: особливості статусу вдови або вдівця, місце цієї категорії людей у спільноті, їхній правовий і майновий стан, опіка з боку спільноти, образ удови, творений духовенством і моралістами. Відповіді на ці та інші питання можна віднайти у запропонованому збірнику. Проблеми розлучень присвячено останню у хронологічному порядку статтю про впливи війни на розірвання шлюбу на пруських землях у першій половині ХХ ст.

Зміст збірника обмежений не лише тематиками стосунків всередині подружжя і ставленням до дітей. Читач також може дізнатись про образ селянства на основі щоденників і спогадів польської шляхти. Метою автора цього дослідження, крім іншого, було показати місце і роль селянства у річпосполитській спільноті, еволюцію уявлень про селян впродовж 1764–1795 рр. У кількох статтях ідеться про різноманітні аспекти системи служіння на шляхетських дворах. Тож, можемо прочитати як про загальну концепцію служіння в шляхетських сім'ях, так і про правовий контроль за службою у домах, правовий захист служників на зламі ХVІІІ–ХІХ ст., коли вперше кодифікуються їхні права і з'являється поняття працедавця. В іншій роботі знаходимо реконструкцію організації життя магнатського господарства, де автор окремо зупиняється на засадах функціонування, характерних рисах і місці системи служіння у структурі двору. Потрапили до збірника й статті, що розповідають про життя родин уніатських духовників ХVІІ–ХVІІІ ст., про релігійний бік життя родини Ягелонів, а саме – аналіз їхніх пожертв на Костьол. Не лишилися поза увагою і єврейські господарства, що досліджуються на прикладі єврейської спільноти м. Новогрудка першої половини ХІХ ст. та католицьких євреїв з Майорки, що жили на території Польщі у другій половині ХІХ ст.

Отже, з цього збірника читач зможе почерпнути не лише цікаву інформацію про минуле життя польських сімей, але й побачити сучасні способи писання історії сім'ї. Адже матеріали, вміщені у ньому, справді відображають різносторонність підходів і джерел, демонструють можливості й перспективи для подальшої роботи у цій проблематиці. Цей збірник вартий прочитання ще й тому, що подібних видань на українському книжковому ринку, на жаль, досі немає.